

13. Молодь України як основа інноваційного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=41454 (24.01.2017).

14. Народні депутати України V скликання (2006–2007) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list?skl=6 (10.02.2018).

15. Національний екзит-пол: Президентські вибори 2014 [Електронний ресурс] / Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва». – 46 с. – Режим доступу: http://dif.org.ua/uploads/pdf/1408712237_3141.pdf (10.02.2018).

16. Пильгун Л. та ін. Посібник для молоді: Жодних рішень щодо нас без нас / Упорядники: Лариса Пильгун, Андрій Колобов, Ілона Єленева. – МГО «Соціальні ініціативи з охорони праці та здоров'я». – Київ, 2014. – 40 с.

17. Революція досвідченої молоді [Електронний ресурс] / Олександр Михельсон, 20 грудня, 2013 – «Тиждень.ua». – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/Society/96562> (05.02.2018).

18. Участь молоді в суспільному житті: досвід, можливості, бар'єри: щорічна доповідь Президенту України, Верховній Раді України, кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2011 року) [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Державна служба молоді та спорту України. – К., 2012. – 222 с. – Режим доступу: http://dsmsu.gov.ua/media/2013/01/23/3/Dopovid_2012_s.pdf (05.02.2018).

19. Участь у політиці та громадському житті у молоді на останньому місці – соціолог [Електронний ресурс] / «Радіо свобода», 26 жовтня, 2012. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/24752251.html> (24.01.2018).

References

1. Bezkletnyj S. Politychna uchast' molodi ta studentiv yak predmet politologichnogo analizu Ukraini [Elektronnyj resurs] / S. Bezkletnyj // Visnyk NTUU – KPI. Filozofija. Psychologija. Pedagogika. – 2007. – Vyp.3. – S.7–13. – Rezhym dostupu: http://novyn.kpi.ua/2007–3–1/01_Bezkletnij.pdf (24.01.2018).

2. Gajdajenko I., Kocur V. Molodizhnyj ruh i molodizhni organizacii v Ukraini u 90–ti roky XX st. // Igor Gajdajenko, Vitalij Kocur. Gumanitarnyj Visnyk DVNZ «Perejaslav–Hmel'nyc'kogo DPU im. G. S. Skovorody»: zb. nauk. prac'. – Perejaslav–Hmel'nyc'kyj, 2014. – Vyp.32. – S.247–260.

3. Deputats'ki frakcii i grupy VIII sklykannja [Elektronnyj resurs] / Oficijnyj veb–portal Verhovnoi' Rady Ukraini'ny. – Rezhym dostupu: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_fractions (11.02.2018).

4. Drozdova T. Molod' jak sub'jekt derzhavotvorchih procesiv [Elektronnyj resurs] / T. Drozdova. – Rezhym dostupu: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e–book/db/2009–2/doc/3/06.pdf> (24.01.2018).

5. Koval' G., Ostapjuk O. Zaluchennja molodi do procesiv derzhavotvorennja v Ukraini [Elektronnyj resurs] / Ganna Koval', Olena Ostapjuk. – Rezhym dostupu: http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26805/21–Koval_Ostapjuk.pdf?sequence=1 (24.01.2018).

6. Konyk S. Derzhavotvorennja yak upravlins'ka kategorija [Elektronnyj resurs] / S. Konyk. – Rezhym dostupu: <http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12KSMDUK.pdf> (24.01.2018).

7. Korotych I. Uchast' molodi u vyborchomu procesi: dejaki problemy ta shljahy i'h vyrisnennja [Elektronnyj resurs] / I. Korotych // Visnyk central'noi' vyborchoi' komisii'. – 2006. – №1 (3). – S.87–88. – Rezhym dostupu: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2006_1/visnyk_st_22.pdf (24.01.2018).

8. Kocur V. Derzhavna molodizhna polityka v Ukraini ta mehanizmy i'i realizacii' na pochatku 90–h rokov XX st. / Vitalij Kocur // Gumanitarnyj Visnyk DVNZ «Perejaslav–Hmel'nyc'kogo DPU im. G. S. Skovorody»: zb. nauk. prac'. – Perejaslav–Hmel'nyc'kyj, 2014. – Vyp.33. – S.240–251.

9. Kocur V. Ukrain's'ka Gel'sins'ka spilka jak skladova molodizhnogo ruhu v Ukraini naprykinci 80–h rokov XX st. / Vitalij Kocur // Gumanitarnyj Visnyk DVNZ «Perejaslav–Hmel'nyc'kogo DPU im. G. S. Skovorody»: zb. nauk. prac'. – Perejaslav–Hmel'nyc'kyj, 2014. – Vyp.33. – S.240–251.

10. Kocur V. V. Politychna povedinka naseleння i i'i chynnyky. Galychna v procesah Suverenizacii' respubliky / Kocur V. V. // Galychna v etnopolitychnomu vymiri. – K.: IPIEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukraini'ny, 2017. – S.312–388.

11. Kulyk V. Revolucija na graniti: bunt pokolinnja 1990–h [Elektronnyj resurs] / Vitalij Kulyk. – Rezhym dostupu: <http://hvylyua.net/analytics/history/revolyutsiya–na–graniti–bunt–pokolinnja–1990–h.html> (24.01.2018).

12. Lukanjuk O. Chomu molod'? [Elektronnyj resurs] / Olena Lukanjuk. – 18 veresnja 2015. – 112.ua. – Rezhym dostupu: <https://ua.112.ua/statji/chomu–molod–259265.html> (05.02.2018).

13. Molod' Ukraini'ny jak osnova innovacijnogo rozvytku [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.php?ELEMENT_ID=41454 (24.01.2017).

14. Narodni deputaty Ukraini'ny V sklykannja (2006–2007) [Elektronnyj resurs] / Oficijnyj veb–portal Verhovnoi' Rady Ukraini'ny. – Rezhym dostupu: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list?skl=6 (10.02.2018).

15. Nacional'nyj ekzyt–pol: Prezydents'ki vybory 2014 [Elektronnyj resurs] / Fond «Demokratychni iniciatyvy imeni Il'ka Kucheryva». – 46 s. – Rezhym dostupu: http://dif.org.ua/uploads/pdf/1408712237_3141.pdf (10.02.2018).

16. Pyl'gun L. ta in. Posibnyk dlja molodi: Zhodnyh risheń nas bez nas / Uporjadnyky: Larysa Pyl'gun, Andrij Kolobov, Iлона Jeljenjeva. – MGO «Social'ni iniciatyvy z ohorony praci ta zdorov'ja». – Kyi'v, 2014. – 40 s.

17. Revolucija dosvidchenoi' molodi [Elektronnyj resurs] / Oлександр Myhel'son, 20 grudnja, 2013 – «Tyzhden.ua». – Rezhym dostupu: <http://tyzhden.ua/Society/96562> (05.02.2018).

18. Uchast' molodi v suspil'nomu zhytti: dosvid, mozhlyvosti, bar'jery: shhorichna dopovid' Prezydentu Ukraini'ny, Verhovnij Radi Ukraini'ny, kabinetu Ministriv Ukraini'ny pro stanovyshe molodi v Ukraini'ni (za pidsumkami 2011 roku) [Elektronnyj resurs] / Ministerstvo osvity i nauky, molodi ta sportu Ukraini'ny, Derzhavna sluzhba molodi ta sportu Ukraini'ny. – K., 2012. – 222 s. – Rezhym dostupu: http://dsmsu.gov.ua/media/2013/01/23/3/Dopovid_2012_s.pdf (05.02.2018).

19. Uchast' u polityci ta gromads'komu zhytti u molodi na ostann'omu misci – sociolog [Elektronnyj resurs] / «Radio svoboda», 26 zhovtnja, 2012. – Rezhym dostupu: <https://www.radiosvoboda.org/a/24752251.html> (24.01.2018).

Kotsur L. M., candidate of historical sciences, senior lecturer, Perejaslav–Khmelnitsky DPU named after Hryhoriy Skovoroda (Ukraine, Perejaslav–Khmelnitsky), dombrovska_ne@ukr.net

Participation of youth in public–political life of Ukraine: 1990–2015

The features of the participation of Ukrainian youth in the public–political life of the country during the years of independence are revealed. Particular attention is paid to the main directions of youth political activity during the 1990 «Revolution on Granites». The main vectors of public–political activity of youth in the first decade of the Ukrainian independent state, in particular, work in parties and public organizations, were identified. Changes in the youth environment were observed in the beginning and during the first decade of the 2000s. Particular attention is paid to the participation of young people in election campaigns and socio–political movements (Orange Revolution of 2004, Revolution of Dignity of 2014). The age–old peculiarities of the deputies of the Parliament of Ukraine, in particular the presence of people who fall into the category of youth, are analyzed. The reasons for the youth's political absenteeism, which is observed during the entire period of independent Ukraine and the ways of overcoming it, are traced.

Keywords: public–political life, youth, elections, electorate, deputies, politicization, public organizations, authorities.

* * *

УДК 141+168

Ладний Ю. А.,
здобувач, Інститут політичних і етнонаціональних
досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України
(Україна, Київ), yura_ladnyi@ukr.net

Пасічник І. М.,
аспірант, Київський університет ім. Б. Гринченка
(Україна, Київ), IvanNic@bigmir.net

ЕТНОПОЛІТИКА ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО В ІСТОРИКО–ПОЛІТОЛОГІЧНИХ ДИСКУРСАХ (До 100–РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО)

Етнополітика гетьманської доби в Україні (квітень – грудень 1918 р.) довгий час залишалась за межами історико–політологічних розвідок. Мета

цієї статті є спроба звернути увагу на політику Павла Скоропадського щодо національних меншин в Україні. Спираючись на маловідомі історичні джерела, узгаляючи напрацювання науковців, автори намагалися показати як дійсно здійснювалась етнополітична політика в Українській державі і чому українсько-російські відносини стали вирішальним фактором у міжнаціональних процесах.

Ключові слова: етнополітика, Українська держава, національні меншини.

100-річчя Української Держави гетьмана П. Скоропадського відкриває широкі можливості для осмислення державотворчих процесів, у тому числі і етнополітичних, що відбувались в Україні з квітня по грудень 1918 року. В силу історичних уподобань і наукових інтересів дослідники не раз зверталися до цієї проблематики, залишаючи вагомий слід в оцінках національної політики Павла Скоропадського. У візях політичної спадщини останнього українського гетьмана сформувався три основні погляди, доволі суперечливі і протилежні один одному.

В пріоритетах радянської історіографії, Павло Скоропадський, за визначенням, – «один із лідерів Української буржуазно-поміщицької контрреволюції» [1, с. 519]. За оцінкою одного із діячів Центральної Ради М. Шкільника, гетьман П. Скоропадський є безумовно неоднозначною фігурою, бо з однієї сторони «прийняв обличчя вірного сина України і борця за самостійну Українську Державу, а з другої сторони – заховав своє давнє обличчя вірного сина – його великої Росії і борця за її відновлення». Автор в загальному ракурсі зауважень до діяльності гетьмана висловлює своє щире негативне ставлення до того, що гетьман залучив до співпраці в розбудові Української Держави широке коло національних меншин: росіян, поляків, німців, євреїв, болгар, греків та представників інших народів [2, с. 270–271]. Перелічивши всі вагомні чесноти та «зради» П. Скоропадського, Шкільник робить остаточний висновок: «Мета гетьманського перевороту – підготувати Україну до з'єднання з Росією – була загально відома і не підлягає сумнівам» [2, с. 334].

Суспільно-політичні прагнення П. Скоропадського знайшли своє наступне відображення в історичних альтернативах українського дослідника С. Єскельника, які, на наш погляд, об'єктивно намагаються висвітлити постать і державні справи П. Скоропадського: «Він зробив останню спробу побудувати Українську Державу на монархічно-поміщицьких засадах, притаманних російській та європейській політиці до 1-ої Світової війни, і разом з тим намагався реалізувати у ХХ ст. Українську державницьку ідею не як аморфну соціалістично-федералістську мрію, а як міцний і усталений державний лад на чолі з монархом» [3, с. 216].

До політичного портрету П. Скоропадського дуже часто додають уривки з його спогадів, які передають без перебільшень ставлення гетьмана як до питання національної ідентифікації, так і розуміння ним національного питання. Серед його історичних нотаток ми знаходимо хвилюючу внутрішню сповідь: «...я пішов тим шляхом, до якого ближче всього лежало моє серце. Цей шлях вів до України» [4, с. 10]. В той же час гетьман ніколи не ховав своїх інших національних прихильностей, з яким було пов'язано коріння його історичної родини та особисте життя: «Я люблю російську мову, а українці її терпіти не можуть... я люблю середню Росію, Московщину, вони знаходять, що ця країна гидка; я вірю у велике майбутнє Росії...»

[5, с. 48]. Власне, такі внутрішні вагання не могли не вплинути на його політичні погляди.

Одразу після приходу до влади 29 квітня 1918 р. П. Скоропадський почав згортати державний курс етнополітичної політики, яку проводили лідери УНР. Ще в травні-червні 1918 р. він та гетьманські чиновники наголошували в інтерв'ю кореспондентам та у відповідях на звернення офіційних делегацій національних організаційна можливість недоцільності існування національних міністерств, створених Центральною Радою, та й загалом на перегляді державної політики щодо нацменшин. Це пояснювалося ними насамперед рівноправністю всіх громадян України [6, с. 21–23; 7, с. 189, 281]. Все ж в Законах про тимчасовий державний устрій України визначалися права та обов'язки українських козаків та громадян та підкреслювалась сила закону, що застосовувалась до всіх без винятку українських підданих та іноземців, які перебували в Українській Державі [8, с. 118–119]. А в Грамоті до всього українського народу П. Скоропадський звертався до громадян і козаків України «без ріжниць національності і віросповідання» із закликом допомогти в загальній справі державного будівництва [9, с. 1].

Вже 8 липня 1918 р. голова Ради Міністрів Української Держави Ф. Лизогуб заявив, що Закон про персонально-національну автономію, виданий Центральною Радою, припиняє свою дію, а національні міністерства ліквідовуються, оскільки «національні привілеї можуть сприяти тільки розквіту національної боротьби». Втім він запевнив в допомозі з боку уряду «культурному змагання національностей» [10, с. 364].

9 липня 1918 р. гетьманом було анульовано відповідний закон і разом з цим ліквідовано три національних міністерства, створені Центральною Радою: міністерство польських справ, міністерство єврейських справ, міністерство великоруських справ [11, с. 2].

Чимало організацій нацменшин та українських, російських, єврейських політичних партій, переважно соціалістичного спрямування, виступили проти ліквідації національних міністерств. Особливо невдоволення діями нової влади виявляли єврейські організації, як сіоністи, так і соціалісти, для яких законодавство Центральної Ради щодо нацменшин перебувало на рівні із здобутками Великої Французької революції. З усіх нацменшин саме євреї найбільше отримували користі від функціонування власного національного міністерства.

Польські (Польський виконавчий комітет) та російські організації (Трудова народно-соціалістична партія), що мали вплив у відповідних національних міністерствах, також виявляли незгоду з рішеннями гетьманської влади. Однак на відміну від євреїв для польського та російського населення України Закон про персонально-національну автономію не мав великої значущості в нових історичних умовах. Адже поляки і росіяни не вважали себе національними меншинами.

Погляди польської еліти були спрямовані на Захід, де якраз формувалися державотворчі сили Другої Речі Посполитої. Їх більше турбували захист власних земельних володінь від соціалізації землі, а також позиція гетьмана щодо Східної Галичини та територіальної приналежності Холмщини та Підляшшя. З огляду на це вони почали дотримуватись нейтралітету щодо

більшості рішень нової влади. Росіяни, незалежно від політичних прихильностей, складнопризвичаювались до думки, що із пануючої нації вони стали нацменшиною. Тим більше вони важко переживали розпад єдиної Російської держави, в одній із частин якої запанували українські самостійники.

Що стосується різних соціалістичних партій, які засудили етнопатріалістичну політику нової влади, то вони ще в перші дні існування Гетьманату почали таєвувати П. Скоропадського та його сподвижників як реакцію та контрреволюцію, що відновлювала порядки Російської імперії.

Так, 15 травня 1918 р. дин з лідерів БундуР. Абрамович на шпальтах газети «Еврейский рабочий» зауважував, що разом з Центральною Радою загинула і національна автономія євреїв, оскільки єврейській фінансовій буржуазії вона не потрібна. Він підсумовував: «Похід проти демократії розтопче і єврейські демократичні завоювання» [12, с. 1]. А лідери українських соціалістів–федералістів (есефи) С. Єфремов та А. Ніковський ще в першій половині травня на шпальтах щоденної газети «Нова рада» описували гетьманський уряд як неукраїнський, парадоксальний, що «сплетений з несподіванок та політичного кар'єризму» та «з реакції та для реакції утворено» [13, с. 1; 14, с. 1]. Вже 12 липня есефи констатували знищення, на їхню думку, одного з найкращих здобутків революції в Україні – національно–персональної автономії. А також передбачали, що таке рішення влади принесе в майбутньому повний хаос у національні відносини в Україні і «підкине соломи на ту національну боротьбу, і ворожнечу, яку гамувала і стишувала національно–персональна автономія» [15, с. 1].

Ще більш гостро критикували П. Скоропадського та його етнопатріалістичну політику лідери УСДР та УПСР – партій, відсторонених від керування державою в результаті гетьманського перевороту. Вони звертали увагу, що в Україні при владі неукраїнські елементи, які мають на меті знищити українські національний рух та державність.

Лідер українських еседеків В. Виниченко вбачав в урядовцях нової влади «україножерів», «руських малоросів» і залишався переконаним, що після перевороту 29 квітня 1918 р. української державності не було, як і її буржуазії [16, с. 39, 100]. Есер та экс–міністр внутрішніх справ УНР П. Христюк використовував щодо Гетьманату такі слова: «польсько–жидівська–малоросійська буржуазія», «тільки форма української державності» [17, с. 12, 30]. А визначний соціаліст–революціонер М. Шаповал вбачав в гетьманському режимі ворога українського народу, диктатуру російської буржуазії та царських офіцерів, російську монархію під фальшивим газлом гетьманщини [18, с. 115].

Не залишався в стороні і М. Грушевський, який описував П. Скоропадського як «до нічого нездатну», «зовсім денационалізовану і непопулярну людину» та наводив факти, що мали доводити його антиукраїнську політику: адміністрація та правління переходили до рук росіян–реакціонерів та організації «Протофіс», що виступала за єдину Росію, українська мова усувалася російською, змінювалась офіційна назва держави, де слова «Народна Республіка» замінювались на «Держава» тощо [19, с. 3].

З часом в політиці очільника Української Держави та в ньому особисто почали розчаровуватись і чимало українських діячів, які на початку широко вірили в наміри гетьмана. Проголошення ним 14 листопада 1918 р. федерації України з Росією для багатьох з них назавжди означало кінець співпраці з П. Скоропадським.

Полтавський губернський комісар народної освіти, хлібороб–демократ В. Андрієвський згадував, що 14 липня 1918 р. він як делегат був на аудієнції у гетьмана, де мав можливість розповісти не лише про освітні справи, а й про утиски та переслідування українців в Українській Державі. Гетьман тоді відповів на всі запитання делегата, за винятком проблеми «утисків українців», що, звісно, неприємно здивувало В. Андрієвського. Щодо галузі освіти П. Скоропадський підтвердив, що підтримує політику профільного міністерства, а саме: «робити все поволі, але солідно так, щоб нікого не драгувати», оскільки державі потрібні різні люди будь–яких національностей. П. Скоропадський запевняв, що не слід вірити жодним чуткам і наклепам, які поширюють вороги, у тому числі й стосовно федерації з Росією. Останні слова гетьмана закарбувались у пам'яті В. Андрієвського: «Передайте народові, що скоріше мене побачать трупом, ніж я відмовлюся від державної самостійності України» [20, с. 112].

Звістка ж про гетьманську «Грамоту про федерацію з Росією» приголомшила В. Андрієвського. Він міг багато чого вибачити П. Скоропадському, його помилки та легкодухість, але аж ніяк не брехню та зраду, які не личили «Гетьману всієї України». В еміграції, чуючи твердження про те, що українці зруйнували власними руками свою державу, В. Андрієвський цим обурювався. Він вважав, що в останні місяці Гетьманату Української Держави не існувало, а був лише «П'ємонт єдиної та неділимій Росії», де українців розстрілювали за рідну мову, а слідство велося гірше, ніж за часів Миколи II та Тимчасового уряду [20, с. 190].

Федеративний курс гетьмана розчарував й іншого діяча національного руху Д. Донцова, який в часи Гетьманату обіймав посаду начальника Українського Телеграфічного агентства.

Д. Донцов славився негативними ставленням до російської культури та до «старої чи нової Росії», намагався переконати гетьмана проводити більш самостійницьку, проукраїнську політику. Однак після 14 листопада 1918 р. Д. Донцов із жалем підсумовував, що демократично–соціалістичні кола ненавиділи гетьмана за те, що він став гетьманом самостійної України, а він же відійшов від нього «з жалем за те (по тій грамоті) він перестав ним бути» [21, с. 9].

Українські більшовики, а саме фундатори націонал–комунізму С. Мазлах та В. Шахрай писали про очільника Української Держави в 1919 р. таке: «І коли Мілюкови, Родзянки, Лизогуби, Шульгіни побачили й почули, що в синьому жупані, в широких червоних штанах, шириною з Чорне море – б'ється істинно руське серце, що гетьманська булава – це звичайнісінька істинно руська, своя, рідна дубинка», – тоді схвилювалося Чорне море російських «патріотів». На підставі цитат П. Скоропадського вони доводили, що гетьман у поглядах пройшов такий шлях: перебував під гіпнозом імперії Романових, за окупації Німеччини та Австро–Угорщини став мимоволі самостійником і після

німецької революції проявив свої істинні наміри щодо відродження єдиної Росії [22, с. 11–12].

Навіть відомі німецькі публіцисти, українофіли П. Рорбах та А. Шмідт, які в травні 1918 р. здійснили двотижневу поїдку по Україні, дійшли висновку, що гетьман – автократ, далекий від демократичних почувань українського народу. А з огляду на проросійський кадетський склад гетьманського уряду українофіли виявляли занепокоєння відродженням русофільських тенденцій в Україні. Тому вони закликали німецьку сторону натиснути на П. Скоропадського задля швидкої реалізації широкозакроєної аграрної реформи, у той час надважливої для підтримки самостійної України [23, с. 380–382]. Втім незабаром П. Рорбах та його однодумці з сумом усвідомили, що німецькі правлячі кола не розуміють ідеї української державності та підтримують неліберальний, прихований московський курс гетьмана.

І дійсно, треба визнати, що в Українській Державі висувалися на чільні місця у владних структурах, як в уряді, так і на рівні повітів, губернійособи, що не лише не були пов'язані з українським національним рухом, а навпаки його просто люто ненавиділи. Для них українська мова була штучною, а існування української держави являлося лиш вимушеним тимчасовим явищем до відновлення єдиної Росії.

Є сотні різних фактів, що доводять зневажливе ставлення вищих посадових осіб Української Держави до української нації та мови. Це при тому, що П. Скоропадський та гетьманський уряд неодноразово декларували свою вірність ідеям української державності та оголошували курс на українізацію державного життя.

Так, харківський губернський староста П. Залеський згадував, що було дуже кумедно, коли в кабінеті помічника військового міністра О. Лігнау він почув українську мову. Перед ним стояв молодий російський генерал, який на його звернення на російській мові відповів українською. Староста обурювався: «До цих пір не можу примиритися з подібним непристойним актом. Не коментую цієї непристойності». Між іншим генерал П. Залеський зазначав, що жив сорок років в Харківській губернії, але не знав, що таке самостійництво, і чув малоросійську мову, але не знав навіщо її впроваджувати в державне життя [24, с. 498].

Товариш державного секретаря В. Романов, який намагався увійти в склад Державного Сенату, дізнавшись, що для цього необхідно дати обіцянку після призначення вивчити українську мову, відмовився від цього задуму. Будучи прямолінійною людиною, він написав листа міністру юстиції М. Чубинському, що просить зняти свою кандидатуру, оскільки не має наміру займатися вивченням цієї мови. Все одно Рада Міністрів вирішила затвердити його кандидатуру [25, с. 307]. Проте цікаво те, що В. Романов був сином відомої української письменниці Одарки Романової (псевдоніми Одарка, О. Романенко), яка підтримувала близькі взаємини з М. Заньковецькою, родинами Косачів, Лисенків, Старицьких.

З огляду на це С. Єфремов іронізував: чого можна очікувати від цих самостійників з примусу та українців, яких, «мов Мефистотеля од хреста, корчить од самих звуків української мови» [13].

Відповідь на це, на нашу думку, дав М. Воронович, товариш міністра внутрішніх справ Української Держави.

Переконуючи В. Мустафіна стати одеським губернським старостою, він вказував, що відмову «русских» служилих людей від співпраці з гетьманом вважає саботажем, шкідливим для самої ідеї відтворення єдиної Росії. Товариш міністра наголошував, що всі кричать про необхідність встановлення порядку в країні, а від участі в роботі по відновленню цього порядку відмовляються. Адже «русские люди», вступаючи в центральні і місцеві установи України надали б російську «фізіономію» цим установам і не доводилось би далі в нихтримати «недоучок–самостійників, які забралися при Голубовичі, всі достоїнства котрих полягали в знанні «державної мови» і тупій ненависті до всього неукраїнського». Крім цього, М. Воронович зауважував, що він така ж російська людина, як В. Мустафін, і анітрохи не зраджує Батьківщині, оскільки якою б не була внутрішня автономія України, чи то намісництво, чи то гетьманство, – це все ж частина великої Росії [24, с. 484–485].

Цікаво, що місцеві члени партії кадетів, які склали основу гетьманського уряду, також керувалися подібними настановами. Наприклад, 4 травня 1918 р. на засіданні Харківського міського комітету Партії народної свободи досить жваво обговорювалося відношення кадетів до нової влади. Якщо Ф. Іваницький вважав входження до міністерств сприянням розчленуванню Росії і зрадою союзників, то М. Палієнко, Б. Пушкарьов, В. Левитський мали протилежну позицію.

Б. Пушкарьов заявив, що входження буде слугувати воз'єднанню України та Росії, а в подальшому, якщо тут кадети створять культурно–правові умови, то в Україні буде центр руху, який скине більшовиків в іншій Росії. М. Палієнко наголошував, що кадети зобов'язані із почуття патріотизму йти на допомогу нинішньому уряду, хоча він і утворився за допомоги чужоземних штиків. А В. Левитський звертав увагу, що державний переворот не можна розглядати лише як дії німців, оскільки в ньому взяли участь широкі демократичні верстви населення. А тому кадети мають ввійти в міністерство, давши йому «прогресивний характер» [26, арк. 108–109].

Особисто П. Скоропадський погоджувався із звинуваченнями, що він користувався російськими силами для створення України. Але лише тому, на його думку, що одними українськими силами не можна було створити нічого серйозного, оскільки бідною українського народу був малочислений культурний клас українців. Він протривав «вузькому українству» і зазначав, що є багато людей, які люблять Україну і бажають їй культурного розвитку, але самі ці люди – російської культури, і вони піклуючись про українську культуру, ніколи не зрадять власній. Він залишався переконаним, що тільки при існуванні і вільному розвитку російської і української культури Україна може розквітнути, а якщо «ми тепер відмовимся від першої культури, ми будемо лише підстилкою для інших націй і ніколи нічого великого створити не зможемо» [5, с. 233–234].

Можна погодитись з П. Скоропадським, що представники українських політичних партій та організацій не лише не мали необхідного досвіду державного будівництва, а й загалом проявляли слабку обізнаність з державною адміністративною, господарською роботою у фінансовій, економічній, військовій, дипломатичній та інших сферах. Особливо брак кадрів відчувався серед вищих ешелонів влади,

а тому часто гетьману доводилося назначати на відповідальні посади за порадами свого оточення колишніх чиновників чи представників російського істеблшменту, які, хоча і знали, як треба працювати, але аж ніяк не прагнули змінювати своє негативне ставлення до українського національного руху. Д. Донцов згадував, що якимось очільник Української Держави знервовано заявив Донцову: «Ну, де є ті українці? Ну дайте їх мені! Таких, як мені треба, з якими я міг би поговорити і працювати! Де вони є?!» [21, с. 99].

Таким чином П. Скоропадський у відборі професійних кадрів не зважав на національні ознаки, а виходив із принципу фаховості. На цей факт часто спираються українські дослідники. Крім етнічних українців до уряду увійшли росіяни: міністр земельних справ В. Колокольцев, державний контролер Г. Афанасьєв, міністр фінансів поляк А. Рженецький, міністр торгівлі і промислу єврей С. Гутник, міністр праці Ю. Вагнер, який мав німецьке походження [27, с. 259]. На відміну від лідерів УНР, які не сприймали бувших царських чиновників з огляду на їхню приналежність до самодержавства та контрреволюції та вважали за краще мати своїх українських представників революційної демократії, котрі досить часто були членами соціалістичних партій, але поганими спеціалістами. Недарма німецький генерал-лейтенант В. Гренер називав ситуацію в Україні за Центральної Ради «хаосом» та «дурдомом», а щодо провідників УНР використовував такі назви, як «говорильня» або «сектантська молитовня незрілих студентів та інших молодих мрійників і поганих елементів» [28, с. 331].

Водночас чимало гетьманських чиновників, не зважаючи на свою любов до Росії, починали поводити себе так, як в їхньому розумінні мали робити українські самостійники та державники. Виходець з Росії О. Татищев, який працював у державному секретаріаті, вказував, що гетьманські міністри, поступово працюючи над будівництвом нової держави, проймалися «психологією» нової держави, забуваючи чи намагаючись забути про звички і традиції свого попереднього життя і діяльності. На його думку, це було частково виправдано, але щодо прагнення проводити українізацію і відсторонення всього, що нагадувало буйше імперське єднання, і сам гетьман, і його міністри нерідко переступали межі дозволеного і достойного [25, с. 301]. Як наслідок це справляло тяжке враження на людей російської культури.

Безумовно, українізація освіти, державних установ та інші державотворчі заходи, які проводилися гетьманською владою, гнітили багатьох росіян і за кордоном. М. Алексєєв, А. Денікін, В. Шульгин та чимало інших відомих лідерів Білого руху не могли пробачити цього П. Скоропадському, так само як і його пронімецьку орієнтацію. Керівник Добровольчої армії А. Денікін взагалі говорив про антиросійську шовіністичну політику гетьмана [29, с. 142–143].

Таким чином, політику гетьмана, з одного боку, засуджували українські партії за потурання росіянам, а з іншого, російські – за вияви українських національних ознак.

Хоча для об'єктивності відмічаємо, що і серед діячів Білого руху були й такі, які намагалися стати на захист політики П. Скоропадського.

Отаман Всевеликого Війська Донського П. Краснов пояснював, чому гетьман, якого називали російським аристократом та «не щирим» українцем, міг виступати за самостійну Україну. П. Краснов вважав, що якщо П. Скоропадський та й він сам як російські люди, такі ж як А. Денікін, могли піти на знищення самостійності України та автономії Дону, то як гетьман і отаман, вони йти на це не могли, не зрадивши народ, що обрав їх [30].

А відомий українофоб та товариш гетьмана герцог Г. Лейхтенберзький, зазначав, що П. Скоропадський був людиною чисто російської культури. Але російський аристократ все ж зауважував, що він не знає, чи вірив щиро чи ні П. Скоропадський в якусь окрему українську культуру. Водночас, на його думку, гетьман міг зіграти роль другого Богдана Хмельницького, який в 1654 р. привів українських козаків під скіпетр царів [31, с. 29, 32].

Попри антиукраїнську пропаганду прихильників «єдиної та неділимої» в етнонаціональній політиці П. Скоропадський здійснив чимало позитивного для російського етносу. Він приймав тисячі біженців з більшовицької Росії, що дуже непокоїло як російських керманічів, так і українські соціалістичні партії. Останні дуже обурювалися, що гетьман визнає різні «реакційні» державні утворення та винували його у не бажані укладення мирного договору з РСФРР. Насправді ж не українська, а російська сторона на мирних переговорах не прагнула якнайшвидшого офіційного мирного договору. Голова української делегації на мирних переговорах з РРФСР С. Шелухин вказував у звіті на ім'я голови Ради Міністрів, що більшовики через те, що Україна проти них не воює і нічим їм не загрожує, «ні трохи не зацікавлені в утворенні миру та державних меж, а через те навмисне затягують мирові переговори, щоб цілком безпрограшно використати для себе все...» [32, арк. 29].

Що ж до біженців, то по всій більшовицькій Росії люди, які мали хоч якісь заощадження, намагалися всіма правдами і неправдами отримати паспорти Української Держави. Чимало з них не мали жодного зв'язку з Україною. Із-за цього дипломатичні представництва Української Держави в РСФРР були завалені роботою. Натомість більшовики, розуміючи, що значна частина населення, що асоціювалася з заможністю та самодержавством, утікає закордон, намагалися всіяко зупиняти це. Чекісти арештовували та часто розстрілювали людей, які отримали українське громадянство або прагнули його отримати. А на вокзалах перед відправленням пасажирських потягів в Україну солдати проводили масові обшуки пасажирів, які супроводжувалися пограбуваннями та перевіркою документів на факт достовірності. У відповідь на численні протести українських дипломатів Народний Комісаріат з іноземних справ зазначав, що ніяких репресій нема. А арештовані є або постійними жителями Росії, які брали участь у контрреволюційному русі, або реакційними діячами епохи царизму, спекулянтами, котрі заявляли про себе як про українців, перед арештом або в тюрмі [33, арк. 4].

Дійшло до того, що в ніч на 22 вересня 1918 р. на станції Кунцево червоноармійцями був затриманий «Український Санітарний Державного Секретаря Поїзд №155». Тоді більшовики арештували багатьох пасажирів, провели огляд та конфіскацію майна, в тому

числі і Української Держави. Все це супроводжувалось насильством і хамством до українських громадян. Все що солдати не могли взяти з собою, вони нищили, протикали багажі штиками, різноманітний одяг втопували в багно, а чужу їжу поїдали прямо на очах пасажирів [33, арк. 13–14].

Князь Г. Трубецькой, член антибільшовицького Правого центру, з фальшивим посвідченням та під виглядом конторщика разом із дружиною зміг влітку 1918 р. покинути Росію в українському санітарному поїзді. Перетнувши кордон України, вони були шоковані, що на кожній станції в достатку продавався білий хліб. Всі вони як біженці купляли його вдвічі більше, ніж могли з'їсти [34, с. 93].

Вже в Києві Г. Трубецькой, як і чимало інших біженців, був вражений великою чисельністю фінансистів, промисловців, чиновників, поміщиків з «Москви та Петербургу», що гуляли по місту та веселилися. Заступник голови делегації РРФСР на мирних переговорах з Українською Державою Д. Мануїльський, який в травні 1918 р. бачив Київ, називав його реакційним «Вавилоном» та «Вандесю» для всіх прихильників Білого руху, а саму незалежну Україну вважав комедією на чолі з гетьманом з оперетки [35, с. 223–225]. Що стосується останнього, то такої ж думки дотримувалась і переважна частина російських біженців, так само як і місцевих прихильників єдності Російської держави. Попри те, що ці люди користувалися благами України, вони неодноразово глузували з самостійницьких заяв гетьмана, української мови, культури тощо.

У розмові з генерал-лейтенантом М. Свечином, який у травні 1918 р. приїхав до Києва на чолі посольства Всевеликого Війська Донського, П. Скоропадський ділився своїми переживаннями з приводу того, що росіяни, які емігрують з більшовицької Росії та знаходять притулок в Україні, користуючись тут під охороною німецьких солдат місцевими благами, ще й сміють звинувачувати гетьмана у зраді та зневажати його. Він дорікнув, а що погіршилося від того, що він став гетьманом. Він дав можливість багатьом схватися, видав розпорядження не чинити перешкод тим, хто переходить до України, а чи зробили б це його попередники?! П. Скоропадський вказував: «Огудники приїхали – їдять, п'ють, спекулюють, влаштовують свої справи, під охороною того ж німецького чобота, за який метаять на мене громи і блискавки... А своїм перебуванням тут – чи не продались теж німцям?» [36, с. 165].

Окрім біженців, великого значення П. Скоропадський надавав долі російських військових, які поверталися з німецького та австро-угорського полону та досить часто перебували у жалюгідному стані. В ухваленій Радою Міністрів постанові про допомогу полоненим і про асигнування на те 500 000 карбованців в розпорядження військового міністра кошти передбачалося розділити між полоненими –українцями та росіянами. При цьому солдати-росіяни під час проїзду до російського кордону отримували допомогу у вигляді «утримання натурою» на продовольчих пунктах, а офіцери, військові урядовці, священники, сестри-жалібниці – одноразову грошову допомогу від 100 до 200 карбованців в залежності від чину. Забезпечувалась медична допомога і пораненим та хворим російським полоненим [37, с. 1].

Деякі єврейські дослідники з числа очевидців подій 1918 р., такі як С. Гольдельман та І. Чериковер, пишуть про реакційну, проросійську етнонаціональну політику П. Скоропадського та вказують на переслідування гетьманською владою єврейського національного руху [38, с. 80–85, 100–101; 39, с. 156–157].

Втім більшість сучасних вітчизняних науковців з цим не погоджуються та вказують на намагання гетьмана забезпечити національну рівноправність всіх громадян України. Факти, які, на їхню думку, підтверджують це: створення Єврейської культурної ліги, Союзу поляків-землевласників в Україні, польських народних домів, проведення єврейського санітарного з'їзду, всеукраїнського польського з'їзду, поновлення діяльності чехословацького комітету, створення в Українській Академії Наук кафедри єврейської мови та письменства тощо. Вказують дослідники і на те, що очільник Української Держави не перешкодив проведенню виборів до Єврейських національних установчих зборів, передбачених законодавством УНР про нацменшини [6, с. 24–28; 40, с. 87–95].

Дослідниця доби П. Скоропадського Н. Чоботок робить слушний науковий висновок: «Аналіз документів Української Держави свідчить, що офіційний Київ у той час тримав курс на виховання у українців любові до своєї нації й стояв осторонь від спроб деяких екстремістсько-настроєних кіл пропагувати ненависть до інших націй» [41, с. 116].

Водночас вітчизняні фахівці з етнополітики зазначають і певні симпатії та надання переваг гетьманською владою щодо російської та німецької нацменшини. Стосовно останньої це виявлялося у функціонування спеціальної урядової комісії у справах німецьких колоністів, заснуванні українсько-німецького товариства культурно-економічного зближення тощо. Проте це все ж не порушувало національної рівноправності всіх громадян України.

Дослідник Ю. Котляр вказує, що національну політику П. Скоропадського можна обґрунтовано визначити як виважену, хоч певною мірою вона і зачіпала інтереси громадян за національною ознакою. Але в більшості випадків гетьман і його соратники, «не галасуючи, як їх попередники, про велику любов до євреїв, поляків, росіян та представників інших народів, загалом нікого не переслідували за належність до інших націй» [6, с. 30].

Науковець М. Лазарович характеризував етнонаціональну політику П. Скоропадського як помірковану. Більш того, зауважував, що попри деякі відмінності в політиці Центральної Ради та Гетьманату щодо національних меншин обидві влади єднали толерантне ставлення до всіх етносів, котрі проживали в Україні [40, с. 98–99].

Історик В. Устименко також визначав політику гетьмана щодо нацменшин як помірковану. Але застерігав від її ідеалізування, оскільки невизначеність міжнаціональних відносин і загравання з російськими великодержавниками в кінці привели до антигетьманського повстання та повалення гетьманської влади [42, с. 97].

Чимало вчених вважають неправильним скасування гетьманською владою Закону УНР про національно-персональну автономію [43, с. 207; 6, с. 24]. Втім при

детальному аналізу даного нормативно-правового акту треба визнати його недоопрацьованість. Закон ставив у привілейоване становище три національні меншини: російську, польську, єврейську. Що ж до білоруського, болгарського, грецького, молдавського, німецького, чеського, татарського етносів законодавчий акт надавав право на національно-персональну автономію у разі надходження до Генерального суду заяви від 10 тисяч громадян УНР, які належали до цієї спільноти. Заяви від етносів, не вказаних у законі, мали подаватися на розгляд парламенту УНР. Для здійснення права на самостійне влаштування свого національного життя громадяни УНР певної нації утворювали Національний союз – державний орган, що володів державним кадастром власних членів та мав право на оподаткування їх [44, с. 71–73].

Історик Д. Дорошенко, який кілька місяців обіймав посаду міністра закордонних справ Української Держави, зазначав, що цей закон створював «якусь державу в державі». На його думку, особливі складнощі із застосуванням цього законодавчого акту виникали щодо російського етносу, оскільки у великих містах більшість становили зрусифіковані українці та росіяни, які поділяли загальноросійські патріотизм, прагнення і в обмеженні російських культурних впливів бачили загальний упадок культури. Крім цього, цих людей було важко відокремити в якусь певну національність, так як сьогоднішній «малорос» чи «русский» завтра міг стати національно свідомим українцем [45, с. 270–271].

Загалом треба визнати, що Закон про національно-персональну автономію в майбутньому міг створити чимало проблем для державного будівництва України. Зокрема, сприяти національному протистоянню та сепаратизму окремих територій. Все ж П. Скоропадський будував Українську Державу не за національним, а державно-територіальним принципом. І до України могли бути приєднані не лише етнічні українські землі, а й території, які мали важливе стратегічне геополітичне, економічне значення: Крим, Кубань, Бессарабію, деякі землі Білоруської Народної республіки та Всевеликого Війська Донського тощо. Також побудовою України за державно-територіальним принципом він прагнув згуртувати багатонаціональний народ України, об'єднавши його спільними місцевими історією, традиціями, прагненнями, особливостями життя тощо. А ще гетьман прагнув використати великий потенціал чиновників, офіцерів, банкірів, промисловців, землевласників, наукових, культурно-освітніх, громадських діячів, які не були свідомими українцями, але в нових реаліях могли принести велику користь державній розбудові України. Недарма Закон про громадянство Української Держави містив значно ширші положення ніж аналогічний закон УНР. А саме в ньому проголошувалось, що всі російські піддані, які перебувають в Україні під час видання цього закону визнаються громадянами Української Держави [46, с. 1].

Соціально-економічна політика гетьмана та його пошуки консенсусу з прихильниками білого руху, що віддзеркалились в Грамоті про федерацію з найбільшовицькою Росією, виявились трагічними для Української Держави. На думку С. Єкельчика, ідея федерації відштовхнула від Скоропадського українських патріотів, однак не привернула до нього

російських монархістів, з яких у Києві формувалась «Українська армія» [3, с. 221–222]. Лідерам Українського Національного Союзу та Директорії гетьман дав нові підстави оголосити його зрадником Української державності і розпочати антигетьманське повстання.

Список використаних джерел

1. Великий Жовтень і громадянська війна на Україні. Енциклопедичний довідник. – К., 1987.
2. Шкільник М. Україна у боротьбі за державність в 1917–1921 рр. – К., 2016.
3. Єкельчик С. Павло Скоропадський / Історія України в особах XIX – XX ст. – К., 1995.
4. Скоропадський П. Спомини. – К., 1992.
5. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. – Київ–Філадельфія, 1995.
6. Котляр Ю. В. Повстанський рух етнічних меншин Півдня України (1917–1931): моногр. / Ю. Котляр. – К. – Миколаїв: Вид-во МДГУ імені Петра Могили, 2008. – Історична бібліотека МДГУ. – Кн.1. – 156 с.
7. Лазарович М. В. Етнополітика української влади доби національно-визвольних змагань 1917–1921 років: компаративний аналіз: моногр. / М. В. Лазарович. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 760 с.
8. Історія української Конституції // Упоряд. А. Слюсаренко, М. Томенко; Українська правнична фундація. – К.: Право, 1997. – 464 с.
9. Грамота до Всього Українського Народу. // Державний вісник. – 1918. – 16 травня. – №1.
10. Гусев В. Закон Центральної Ради «про персональну автономію»: передумови прийняття, історія, уроки / В. Гусев // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень. – 2007. – Вип.34. – С.356–367.
11. Державний вісник. – 1918. – 18 липня. – №23.
12. Абрамович Р. Единство / Р. Абрамович // Еврейский рабочий. – 1918. – 15 мая. – №1.
13. Сфремов С. Парадоксальне міністерство / С. Сфремов // Нова Рада. – 1918. – 10 травня. – №72.
14. Ніковський А. Кадетська трагікомедія / А. Ніковський // Нова Рада. – 1918. – 12 травня. – №74.
15. До первісного стану // Нова Рада. – 12 липня 1918. – №112.
16. Винниченко В. Відродження нації (Історія української революції [маресь 1917 р. – грудень 1919 р.] / В. Винниченко. – Ч. III. – Київ–Відень, 1920.
17. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. 1917–1920 рр. – Т. III. – Український соціологічний інститут. – 1921.
18. Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма / М. Шаповал. – Прага: Накладом видавництва «Вільна спілка» і Українського Робітничого Університету, 1927. – 335 с.
19. Грушевський М. Світова війна і революція. Українська Народна Республіка / М. Грушевський // Свобода. – 1919. – Ч.113.
20. Андрієвський В. З минулого. Том II. Від гетьмана до Директорії. Частина перша. Гетьман / В. Андрієвський // Бібліотека українського слова. – Ч.41. – Берлін, 1923. – 307 с.
21. Донцов Д. Рік 1918 / Д. Донцов. Київ. – Торонто – Онтаріо: Накладом видавництва «Гомін України», 1954. – 128 с.
22. Мазлах С. До хвилі: Що діється на Україні і з Україною? / С. Мазлах, В. Шах–Рай. – Саратов, 1919. – 104 с.
23. Др. Павло Рорбах і Аксіль Шмідт про переворот на Україні // Вісник політики, літератури й життя. – 1918. – Ч.25. – С.378–382.
24. Гетман П. П. Украина на переломе. 1918 год. Сборник документов / Отв. ред. и отв. сост. О. К. Иванцова; сост. Е. В. Балушкина, Н. В. Григорчук, Е. И. Криворучко, К. Г. Ляшенко. – М.: Политическая энциклопедия, 2014. – 1087 с.
25. Татищев А. А. Земли и люди. В гуще переселенческого движения (1906–1921) / А. А. Татищев. – Москва: Русский путь, 2001. – 376 с.
26. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф.268. – Оп.1. – Спр.6.
27. Нариси історії Української революції 1917–1921 років. Книга перша. – К., 2011.
28. Baumgart W. General Groener und die deutsche Besatzungspolitik in der Ukraine 1918 // Geschichte in Wissenschaft und Unterricht. – 1970. – №21. – S.325–340.

29. Деникин А. Очерки русской смуты / А. Деникин // Революция на Украине по мемуарам белых. – Москва–Ленинград, 1930. – С.136–185.

30. Краснов П. Всевеликое Войско Донское / П. Краснов. – Режим доступу: http://militera.lib.ru/memo/russian/krasnov_pn2/index.html

31. Лейхтенбергский Г. Воспоминания об «Украине» 1917–1918 / Г. Лейхтенбергский. – Берлин, 1921. – 52 с.

32. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф.1064. – Оп.3. – Спр.2.

33. Там само. – Ф.1236. – Оп.1. – Спр.21.

34. Трубецкой Г. Годы смут и надежд. 1917–1919 гг. – Монреаль: Русь, 1981. – 263 с.

35. Незабутні роки. Спогади учасників Великої Жовтневої соціалістичної революції та громадянської війни на Україні. – К.: Політвидав України, 1967. – 605 с.

36. Свечин М. Записки старого генерала о былом / М. Свечин. – Ницца, 1964.

37. Державний вісник. – 1918. – 14 липня. – №22.

38. Гольдельман С. І. Жидівська національна автономія в Україні 1917–1920 рр. / С. І. Гольдельман. – Мюнхен–Париж–Срусалим: Дніпрова хвиля, 1967. – 139 с.

39. Чериковер І. Антисемітизм і погроми на Україні 1917–1918 гг. (к истории украинско–еврейских отношений) / И. Чериковер – Берлин, 1923. – 335 с.

40. Лазарович Н. В. Етнополітика Української Центральної Ради та Другого Гетьманату щодо національних меншин: компаративний аналіз / М. В. Лазарович // Вісник КНЛУ. Серія Історія, економіка, філософія. – 2012. – Вип.17.

41. Чоботок Н. В. Державна етнополітична політика в Україні 1917–1921 рр.: дис. ... канд. юридичних наук / Н. В. Чоботок. – К., 2005.

42. Устименко В. М. Етнополітична політика як фактор державотворення в Україні (1917–1920): Інститут історії НАН України. – К., 2010. – 144 с.

43. Грищенко Ю. Національне питання в Україні у 1917–1921 роках / Ю. Грищенко // Український історичний збірник. – 2015. – Вип.18. – С.204–211.

44. Національні відносини в Україні у ХХ ст.: збірник документів і матеріалів / НАН України, Інститут національних відносин і політології; За голов. ред. І. Ф. Курас. – Київ: Наукова думка, 1994. – 557 с.

45. Д. Дорошенко. Історія України 1917–1923 рр. Т.1. Доба Центральної ради / Д. Дорошенко. – Ужгород: Друкарня «Свобода», 1932. – 437 с.

46. Державний вісник. – 1918. – 12 липня. – №21.

References

1. Velykyj Zhovten' i gromadjans'ka vijna na Ukrai'ni. Encyklopedychnyj dovidnyk. – K., 1987.

2. Shkil'nyk M. Ukrai'na u borot'bi za derzhavnist' v 1917–1921 rr. – K., 2016.

3. Jekel'chuk S. Pavlo Skoropads'kyj / Istorija Ukrai'ny v osobah XIX – XX st. – K., 1995.

4. Skoropads'kyj P. Spomyny. – K., 1992.

5. Skoropads'kyj P. Spogady. Kinec' 1917 – gruden' 1918. – Kyi'v – Filadel'fija, 1995.

6. Kotljars'kyj V. Povstans'kyj ruh etnichnyh menshyn Pivdnja Ukrai'ny (1917–1931): monogr. / Ju. Kotljars'kyj. – K. – Mykolaj'v: Vyd-vo MDGU imeni Petra Mogyly, 2008. – Istorychna biblioteka MDGU. – Kn.1. – 156 s.

7. Lazarovych M. V. Etnopolityka ukrai'ns'koi' vlady doby nacional'no-vyzvol'nyh zmagany' 1917–1921 rokiv: komparatyvnyj analiz: monogr. / M. V. Lazarovych. – Ternopil': TNEU, 2013. – 760 s.

8. Istorija ukrai'ns'koi' Konstytucii' // Uporjad. A. Sljusarenko, M. Tomenko; Ukrai'ns'ka pravnycha fundacija. – K.: Pravo, 1997. – 464 s.

9. Gramota do Vs'ogo Ukrai'ns'kogo Narodu. // Derzhavnyj vistnyk. – 1918. – 16 travnja. – №1.

10. Gusjev V. Zakon Central'noi' Rady «pro personal'nu avtonomiju»: peredumovy prynjattja, istorii', uroky / V. Gusjev // Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonacional'nyh doslidzhen'. – 2007. – Vyp.34. – S.356–367.

11. Derzhavnyj visnyk. – 1918. – 18 lypnja. – №23.

12. Abramovich R. Edinstvo / R. Abramovich // Evrejskij rabochij. – 1918. – 15 maja. – №1.

13. Jefremov S. Paradoksal'ne ministerstvo / S. Jefremov // Nova Rada. – 1918. – 10 travnja. – №72.

14. Nikovs'kyj A. Kadets'ka tragikomediya / A. Nikovs'kyj // Nova Rada. – 1918. – 12 travnja. – №74.

15. Do pervisnogo stanu // Nova Rada. – 12 lypnja 1918. – №112.

16. Vynnychenko V. Vidrozhennja nacii' (Istorija ukrai'ns'koi' revoljucii' [marec' 1917 r. – gruden' 1919 r.] / V. Vynnychenko. – Ch. III. – Kyi'v–Viden', 1920.

17. Hrystjuk P. Zamitky i materialy do istorii' ukrai'ns'koi' revoljucii'. 1917–1920 rr. – T. III. – Ukrai'ns'kij sociologichnyj instytut. – 1921.

18. Shapoval M. Velyka revoljucija i ukrai'ns'ka vyzvol'na programa / M. Shapoval. – Praga: Nakladom vydavnytva «Vil'na spilka» i Ukrai'ns'kogo Robitnychogo Universtyetu, 1927. – 335 s.

19. Grushevs'kyj M. Svitova vijna i revoljucija. Ukrai'ns'ka Narodna Respublika / M. Grushevs'kyj // Svoboda. – 1919. – Ch.113.

20. Andrijevs'kyj V. Z minulogo. Tom II. Vid get'mana do Dyrektorii'. Chastyna persha. Get'man / V. Andrijevs'kyj // Biblioteka ukrai'ns'kogo slova. – Ch.41. – Berlin, 1923. – 307 s.

21. Doncov D. Rik 1918 / D. Doncov. Kyi'v. – Toronto – Ontario: Nakladom vydavnytva «Gomin Ukrai'ny», 1954. – 128 s.

22. Mazlah S. Do hvylj: Shho dijel'sja na Ukrai'ni i z Ukrai'noju? / S. Mazlah, V. Shah–Raj. – Saratov, 1919. – 104 s.

23. Dr. Pavlo Rorbah i Aksil' Shmidt pro perevorot na Ukrai'ni // Vistnyk polityky, literatury j zhyttja. – 1918. – Ch.25. – S.378–382.

24. Getman P. P. Ukraina na perelome. 1918 god. Sbornik dokumentov / Otv. red. i otv. sost. O. K. Ivancova; sost. E. V. Balushkina, N. V. Grigorchuk, E. I. Krivoruchko, K. G. Ljashenko. – M.: Politicheskaja jenciklopedija, 2014. – 1087 s.

25. Tatishhev A. A. Zemli i ljudi. V gushhe pereselencheskogo dvizhenija (1906–1921) / A. A. Tatishhev. – Moskva: Russkij put', 2001. – 376 s.

26. Central'nyj derzhavnyj arhiv gromads'kyh ob'jednan' Ukrai'ny. – F.268. – Op.1. – Spr.6.

27. Narisy istorii' Ukrai'ns'koi' revoljucii' 1917–1921 rokiv. Knyga persha. – K., 2011.

28. Baumgart W. General Groener und die deutsche Besatzungspolitik in der Ukraine 1918 // Geschichte in Wissenschaft und Unterricht. – 1970. – №21. – S.325–340.

29. Denikin A. Ocherki russkoj smuty / A. Denikin // Revoljucija na Ukraine po memuarom belyh. – Moskva–Leningrad, 1930. – S.136–185.

30. Krasnov P. Vsevelikoe Vojsko Donskoe / P. Krasnov. – Rezhym dostupu: http://militera.lib.ru/memo/russian/krasnov_pn2/index.html

31. Lejhtenbergskij G. Vospominanija ob «Ukraine» 1917–1918 / G. Lejhtenbergskij. – Berlin, 1921. – 52 s.

32. Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshnyh organiv vlady ta upravlinnja Ukrai'ny. – F.1064. – Op.3. – Spr.2.

33. Tam samo. – F.1236. – Op.1. – Spr.21.

34. Trubeckoj G. Gody smut i nadezhd. 1917–1919 gg. – Monreal': Rus', 1981. – 263 s.

35. Nezabutni roky. Spogady uchasnykiv Velykoi' Zhovtnevoi' socialistychnoi' revoljucii' ta gromadjans'koi' vijny na Ukrai'ni. – K.: Polityvydav Ukrai'ny, 1967. – 605 s.

36. Svechin M. Zapiski starogo generala o bylom / M. Svechin. – Nicca, 1964.

37. Derzhavnyj vistnyk. – 1918. – 14 lypnja. – №22.

38. Gol'del'man S. I. Zhydivs'ka nacional'na avtonomija v Ukrai'ni 1917–1920 rr. / S. I. Gol'del'man. – Mjunhen–Paryzh–Jerusalym: Dniprova hvylja, 1967. – 139 s.

39. Cherikover I. Antisemitizm i pogromy na Ukraine 1917–1918 gg. (k istorii' ukraïnsko–evrejskijh otnoshenij) / I. Cherikover – Berlin, 1923. – 335 s.

40. Lazarovych M. V. Etnopolityka Ukrai'ns'koi' Central'noi' Rady ta Drugogo Get'manatu shhodo nacional'nyh menshyn: komparatyvnyj analiz / M. V. Lazarovych // Visnyk KNLU. Serija Istorija, ekonomika, filozofija. – 2012. – Vyp.17.

41. Chobotok N. V. Derzhavna etnonacional'na polityka v Ukrai'ni 1917–1921 rr.: dys. ... kand. jurydychnykh nauk / N. V. Chobotok. – K., 2005.

42. Ustymenko V. M. Etnonacional'na polityka jak faktor derzhavotvorennya v Ukrai'ni (1917–1920): Instytut istorii' NAN Ukrai'ny. – K., 2010. – 144 s.

43. Gryshhenko Ju. Nacional'ne pytannja v Ukrai'ni u 1917–1921 rokah / Ju. Gryshhenko // Ukrai'ns'kij istorychnyj zbirnyk. – 2015. – Vyp.18. – S.204–211.

44. Nacional'ni vidnosyny v Ukrai'ni u XX st.: zbirnyk dokumentiv i materialiv / NAN Ukrai'ny, Instytut nacional'nyh vidnosyn i politologii'; Za glav. red. I. F. Kurasa. – Kyi'v: Naukova dumka, 1994. – 557 s.

45. D. Doroshenko. Istorija Ukrai'ny 1917–1923 rr. T.1. Doba Central'noi' rady / D. Doroshenko. – Uzhgorod: Drukarnja «Svoboda», 1932. – 437 s.

46. Derzhavnyj vistnyk. – 1918. – 12 lypnja. – №21.

Ladnyi Yu. A., applicant at I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), yura_ladnyi@ukr.net

Pasichnyk I. M., fellow at Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraine, Kyiv), IvanNic@bigmir.net

Ethnopolitics of Hetman Pavlo Skoropadskyin historical and political science discourses (To the 100th anniversary of the Ukrainian State of Hetman Pavlo Skoropadsky)

Ethnopolitics of the Hetman's age in Ukraine (April–December 1918) had been remaining for a long period of time beyond historical–political researches. The purpose of this article is an attempt to draw attention to the policy of Pavlo Skoropadsky towards national minorities in Ukraine. Relying on little-known historical sources, summarizing the elaborations of scientists, the authors tried to show how the ethno-national policy was really being implemented in the Ukrainian State and why the Ukrainian–Russian relations had become a decisive factor in interethnic processes.

Keywords: ethnopolitics, Ukrainian State, national minorities.

***

УДК 323

Степаненко О. Г.,

аспірантка кафедри політології, Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського (Україна, Миколаїв), Good_girl125@ukr.net

**ІНСТИТУТ ЛЮСТРАЦІЇ ЯК ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА
В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИКУМІ:
АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Аналізується процес люстрації як юридичної практики в українському політикумі. Метою роботи є визначення місця та ролі люстрації в системі юридичних норм та практик в Українській державі. Автор аналізує Закон «Про очищення влади» і вказує на його недоліки. При даному дослідженні автором використовувались загальнонаукові методи та підходи: теоретичні та емпіричні. Дослідник звертається до наукових доробок інших авторів у питанні люстрації, але виокремлює власне бачення цієї проблематики в українській політиці.

В роботі охарактеризовано діяльність Департаменту з питань люстрації як структурного підрозділу Міністерства юстиції України. Автор наводить головні принципи очищення влади в нашій державі і надає своє бачення щодо подальшого розвитку люстраційних процесів в Україні.

Одержані в роботі результати дають підстави стверджувати, що процес люстрації набуде повноцінного розвитку лише за умов її юридичного підґрунтя.

Ключові слова: люстрація, Закон «Про очищення влади», Міністерство Юстиції України, люстраційний комітет, державний службовець.

На даному етапі розвитку політичного простору в Україні переважають процеси, що носять характер трансформаційних. Держава знаходиться у стані перебудови старої політичної системи, зміни принципів функціонування головних інститутів влади та впровадження нових дієвих механізмів управління. Одним з головних векторів цих змін можемо вважати процес люстрації, який вже розпочато, але подальший стан розвитку якого поки що носить фрагментальний, стихійний характер.

Проблема люстрації набула актуальності в нашій країні з моменту Революції Гідності та подій на Євромайдані. Але частково цієї тематики науковці торкались у своїх дослідженнях ще починаючи з 90–х років, з набуттям Україною незалежності і розпадом постсоціалістичного устрою у країнах Європи.

Теоретичні здобутки в області люстрації в період сучасних політичних викликів все більше набувають популярності, особливо кризь призму юридичних стандартів та норм. Це пов'язано з тим, що сам процес люстрації вже пройшов теоретичне обґрунтування та набув розвитку і всезагального поширення в політичному середовищі України; наразі стоїть питання про його практичне цільове втілення. Але слід зауважити, що тема люстрації знаходиться на межі юридичної та політичної науки; що певною мірою ускладнює процес її дослідження. Чимало теоретиків та практиків даного процесу розглядають люстрацію лише кризь призму однієї з наведених наук.

Так, зокрема на увагу заслуговує робота В. Кравчука «Інститут люстрації як елемент публічного контролю: юридичний аналіз» [8], в якій науковець аналізує рівень ефективності люстрації як засобу забезпечення народовладдя шляхом публічного контролю та її застосування як інформаційного інструменту публічного контролю. О. Ларін у роботі «Люстрація як основа обмеження виборчого права» [9] вбачає в процесі люстрації перешкоду та низку порушень стосовно виборчого права громадян.

Ряд наукових робіт присвятив цій тематиці сучасний науковець К. С. Зінов'єв, у своїх дослідженнях він розглядає саме правову природу люстрації, стверджуючи, що це юридична процедура. Науковець вважає, що концепт люстрації знаходиться в межах наукового пошуку загальнотеоретичної юриспруденції та вимагає окремого дослідження з використанням широкої методології. Він стверджує, що лише після та внаслідок осмислення юридичного концепту люстрації на загальнотеоретичному рівні можливим стане й перманентне ефективне застосування люстраційних процедур на благо суспільства і без порушень правових засад.

Необхідно зосередитися на комплексному характері дослідження проблем люстрації, адже явище люстрації знаходиться поза межами окремої галузі права, охоплюючи конституційне, адміністративне, кримінальне, процесуальне та інші галузі права, а також напряму пов'язано з політичними та соціальними науками. Правовідносини люстрації одночасно включені до концептів державного механізму, громадянського суспільства, кореспондують з теоріями прав і свобод людини і громадянина, відповідальності, принципами соціальної справедливості та верховенства права тощо [5].

Науковці І. А. Безклубий та І. В. Кочкодан у своїй роботі «Поняття, сутність та правова природа люстрації» [1] розкривають головний зміст цієї процедури саме кризь призму правових норм та принципів.

Але разом з тим наразі бракує робіт, які б досліджували місце, роль та подальші перспективи розвитку люстрації як юридичної практики в сучасному українському політикумі. Тому автор вдається до подібного аналізу та ставить перед собою завдання визначити головну роль люстрації в політичному просторі нашої країни.

Тому, *метою статті* є висвітлення особливостей процесу люстрації в юридичному аспекті, охарактеризувати інститут люстрації та місце, яке відведено їй у системі юридичних норм та в ієрархії верхівок влади України загалом.